

TIHAMÉR KOHÁNYI – Z MINULOSTI ŠARIŠSKÉHO VYSTÁHOVALECTVA¹

Patrik DERFIŇÁK

Abstract: *Tihamér Kohányi - From the History of Emigration from the Šariš Region.* In the second half of the 19th century, the Šariš region was a significant source of emigration to North America. Among the émigrés was Tihamér Kohányi from Tročany, who established himself in the United States as a prominent cultural and political figure. He is best known as the publisher and editor of the Hungarian-language newspaper *Szabadság*, which became a key resource for Hungarian immigrants. Kohányi's enduring connection to Šariš is explored through his personal and professional activities, illustrating his influence on Hungarian émigré communities and his homeland.

Key words: Tihamér Kohányi. Emigration. Šariš region. Tročany. Cleveland. 19th century. 20th century.

Vystáhovalectvo predstavovalo v druhej polovici 19. a začiatkom 20. storočia v rámci uhorskej spoločnosti osobitý fenomén. Jeho prvé masovejšie prejavy sa od 70. rokov 19. storočia spájajú práve s priestorom Šarišskej stolice, až následne aj s oblasťami severného a severovýchodného Uhorska. Vo väčšine prípadov je tendencia vnímať ho ako problém týkajúci sa tých najchudobnejších vrstiev spoločnosti, ktoré kvôli absencii vzdelania a možnosti zabezpečiť si svoje základné materiálne potreby, hľadali pracovné príležitosti a často aj nové domovy v zahraničí. Škála ľudí, ktorí odchádzali za prácou, vidinou lepšieho uplatnenia alebo len z čirej zvedavosti či túžby po dobrodružstve z vlasti do rôznych častí sveta však bola oveľa širšia a pestrejšia. Početná skupina ľudí opustila Uhorsko napríklad v dôsledku obáv z represálií po porážke revolúcie v rokoch 1848/1849. Ďalší využili možnosti, ktoré im pri hľadaní lepších najmä materiálnych či profesionálnych podmienok na existenciu poskytovalo nielen rozsiahle územie habsburskej monarchie, ale najmä zahraničie, kam odchádzali za vzdelaním. Pritom ich návrat do rodnej krajiny nebol, podobne ako je to časté aj v súčasnosti, ani zďaleka pravidlom.

Medzi ľuďmi, ktorí svojím pôvodom, vzdelaním či materiálnym zabezpečením nenapĺňajú typický obraz vystáhovalcov, patril aj Tihamér Kohányi. Ide o pozoruhodnú osobnosť, ktorá sa podobne ako ďalší rodáci zo Šarišskej stolice, napríklad Anton Štefan Ambrose,² spájajú s počiatkami vydávania periodickej tlače určenej

1 Text vznikol ako súčasť riešenia projektu *KEGA 0001PU-4/2023 Pamiatky vystáhovalectva z územia Slovenska do Severnej Ameriky na Slovensku*.

2 Pôvodne Anton Štefan Ambrosi sa narodil 16. 10. 1867, z rodnej obce Kobyly (dnes okres Bardejov) sa do Spojených štátov amerických vystáhoval v roku 1882. Postupne sa stal známym nielen ako novinár, ale tiež ako kultúrny pracovník v prostredí amerických vystáhovalcov. Založil jeden z najstarších slovenských časopisov *Slovák v Amerike*, v meste Plymouth, prvé číslo vyšlo dňa 21. 12. 1889.

pre vysťahovalcov z Uhorska najmä do Spojených štátov amerických. Kým Janko Slovenský³ či Anton Štefan Ambrose vydávali svoje noviny v šarišskom nárečí, resp. v slovenčine, Tihamér Kohányi sa postupne vypracoval medzi najvýznamnejších novinárov a vydavateľov orientujúcich sa na maďarsky hovoriacich vysťahovalcov.

Ako potomok starých šarišských zemianskych rodín, s prídomkom z Kochanoviec a Tročian, sa narodil v Uhorských Raslaviciach 22. marca 1863.⁴ Jeho otec Gustáv Kohányi bol drobným statkárom v Tročanoch (dnes okres Bardejov). Matka Gabriela Dobay pochádzala zo starobylého rodu, ktorého hlavným sídlom bola šarišská obec Dubovica (okres Sabinov). Jeho členovia sa v uhorských dejinách už od stredoveku objavovali najmä ako schopní vojaci.⁵ Bratrancom Tihaméra Kohányiho z otcovej strany bol pomerne známy spisovateľ Gyula Kohányi.⁶ Rodinné prostredie, ktoré sa v priebehu 19. storočia podobne ako väčšina uhorskej šľachty stále výraznejšie hlásilo k uhorskému vlastenectvu, postupne a veľmi výrazne sformovalo názory mladého Tihaméra Kohányiho i jeho vzťah k rodnému regiónu.

Rodičia Tihaméra Kohányiho síce nepatrili medzi zámožnú šarišskú honoráciu, pre svojho syna sa ale usilovali zabezpečiť aspoň čo najlepšie vzdelanie. Zvolili pritom v tom čase tradičný postup. Úspešne absolvoval Kráľovské katolícke vyššie gymnázium v Prešove. Následne odišiel do Pešti, aby sa na tamojšej univerzite venoval štúdiu práva.⁷ Získanie diplomu by mu zabezpečilo možnosť otvoriť si vlastnú advokátsku prax, alebo získať solídne miesto na niektorom z centrálnych či

*Kohányi Tihamér,
In KENDE, Géza. Magyarok
Amerikában I. – II. Cleveland,
1927, s. 198.*

- 3 Janko Slovenský (1856 – 1900), rodák z Krompách, pôvodne učiteľ, do Ameriky sa vysťahoval roku 1879. Pracoval ako baník, tesár i robotník v továrni, v rokoch 1880 – 1886 zamestnanec rakúsko-uhorského konzulátu. V rokoch 1885 – 1886 založil prvý slovenský časopis/noviny *Bulletin*, vydávaný v šarišskom nárečí. V roku 1886 začal vydávať *Amerikánsko-slovenské noviny*. Vydal tiež *Americký Tlumač ku naučeniu še najpotrebnejších, začatečných známoscoch z anglickej reči pre Uherských Slovákov v Amerike* žijúcich. Pittsburgh : Amerikánsko -slovenské noviny, 1887.
- 4 Dnes obec Raslavice (okres Prešov), ktorá vznikla neskorším spojením Uhorských, resp. Maďarských Raslavíc so Slovenskými Raslavicami. Pokrstený bol v tamojšom rímskokatolíckom kostole. Práve v súvislosti s krstom sa objavujú aj iné dátumy narodenia, napríklad 23. 3. 1863. Bližšie napr. Emlékezés Kohányi Thamérra. In *Detroiti Ujság*, roč. 53, 1963, č. 16, s. 4.
- 5 Jeden z jeho príbuzných bol Jozef Dobay (1820 – 1898), profesionálny vojak, ktorý sa po zložitých životných i profesijných peripetiách stal v 70. a 80. rokoch 19. storočia v rámci uhorskej časti armády nielen veliteľom bratislavského vojenského obvodu, ale získal i hodnosť podmaršála.
- 6 Kohányi Gyula (1872 – ? ??), novinár, publicista, učiteľ, úradník na panstve grófa G. Andrásyho.
- 7 *A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem Almanachja 1880 – 1881*. Budapest : Magyar kir. Egyetemi Könyvnyomda, 1881, s. 72. Opäť ako študenta prvého ročníka ho evidovali aj v rokoch 1883 – 1884. Bližšie: *A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem Almanachja 1883 – 1884*. Budapest : Magyar kir. Egyetemi Könyvnyomda, 1884, s. 82.

stoličných úradov. Budapešť v tomto smere ponúkala i napriek podstatne vyšším nákladom na štúdium lepšie možnosti uplatnenia, ako región Šariša či severovýchodného Uhorska. I preto zrejme rodičia nezvolili inak kvalitnú a svojho druhu najväčšiu Právnickú akadémiu v krajine, ktorá sa nachádzala v Prešove, ale poslali syna študovať do hlavného mesta. Ako sa následne ukázalo, nebolo to dobré rozhodnutie. Pri štúdiu práva vydržal Tihamér Kohányi oficiálne dva roky. Oveľa viac ako prednášky profesorov ho však zaujal rušný spoločenský život hlavného mesta, so všetkými svojimi pozitívnymi, ale i negatívnymi dôsledkami. Okúzlila ho atmosféra kaviarní, divadiel, cigánskych kapiel a vinární. Takýto spôsob života bol celkom logicky nad možnosti nezamožného študenta a priniesol mu značné dlžoby. Tie sa pokúsil, podobne ako mnohí ďalší, vyriešiť podpísaním zmeniek úžerníkom. Tieto dlžoby ho ale neskôr prenasledovali, aj keď sa z neúspešných štúdií vrátil domov. Aby aspoň zmiernil hroziace ťažkosti, pokúsil sa nájsť si zamestnanie, ktoré by ho dokázalo užiť.⁸ Bez ukončeného vzdelania sa mu ale ponúkalo iba málo vhodných príležitostí. I preto začal pracovať ako novinár. Najprv prispieval do prešovských *Sárosmegyei Közlöny*. Následne pôsobil v rôznych redakciách, spočiatku na vidieku, neskôr i v hlavnom meste. V roku 1885 sa napríklad stal redaktorom novín *Nyirvidék*, vychádzajúcich v Nyíregyháze, neskôr redigoval noviny *Újpest és Vidéke*, pričom súčasne bol spolupracovníkom periodika *Egyetértés*.⁹

Skúsil prácu dopisovateľa, dokonca sa pokúsil aj o vydávanie vlastných novín. Nič z toho mu však v konečnom dôsledku neprinieslo tak potrebný finančný úspech. Zarobil si síce na skromné živobytie, dlhy zo študentských čias ho však stále prenasledovali.¹⁰ Neistá perspektíva práce novinára, finančné problémy, potreba získania formálneho vzdelania i tlak zo strany rodiny ho viedli k tomu, že sa ešte raz pokúsil vrátiť na univerzitu. Chcel urobiť všetko preto, aby predsa len získal právnické vzdelanie a v konečnom dôsledku možnosť lepšieho spoločenského uplatnenia. Bol to ale opäť neúspešný pokus. Tihamér Kohányi sa preto zo zúfalstva rozhodol pre únikový plán v tomto období a takejto situácii často využívaný. Za vidinou lepšej budúcnosti sa vydal na cestu do Ameriky. V októbri 1889 bol už v Brémach. Toto prístavné mesto predstavovalo pre uhorských vysťahovalcov jeden z najčastejšie využívaných východiskových prístavov pre cestu do Nového sveta. Na parníku Saale, ktorý patril spoločnosti Lloyd sa vydal na plavbu cez oceán. Jeho situácia bola len o niečo málo lepšia ako väčšiny nemajetných vysťahovalcov. Ako neskôr uviedol, v kufri mal jeden oblek, niekoľko košiel a 24 golierov. Vo vrecku zase 80 dolárov. Z nich ale väčšinu zaplatil za cestu a stravu. Čo ale bolo dôležité, v Amerike mal už niektoré kontakty, vďaka ktorým sa aspoň na nejaký čas mohol

8 Niektorí z autorov túto fázu jeho života uzatvárajú stručným konštatovaním, že „po ukončení štúdiá práv sa vrátil domov“. Napríklad BATÁRI, Gyula. *Fejezetek a külföldi magyar sajtó történetéből (1853 – 1920)*. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, 1999, s. 36.

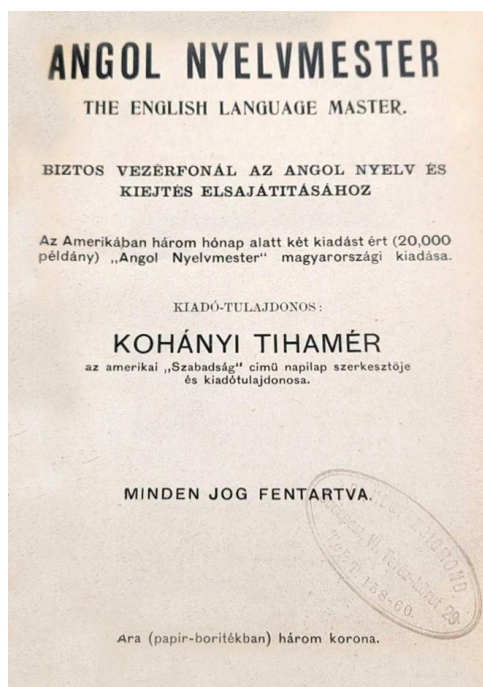
9 V súvislosti s touto časťou jeho redaktorskej a novinárskej kariéry sa objavuje aj informácia, že noviny *Újpest és Vidéke* kúpil. Neskôr, keďže sa mu nepodarilo finančne ich výraznejšie pozdvihnúť, ich zase predal. Bližšie: WARM, Miklós. *Kohányi Tivadar élete*. Cleveland Ohio, 1913, s. 45-48.

10 Emlékezés Kohányi Thamérra. In *Detroiti Ujság*, roč. 53, 1963, č. 16, s. 4.

stať dopisovateľom amerických *Magyar Nemzet*.¹¹

Komunikatívnosť, pracovitosť a vytrvalosť, to boli dôležité vlastnosti, ktoré Tihamérovi Kohányimu mohli pomôcť na ceste k úspechu. Samé o sebe by ale pravdepodobne nestačili. Dôležité boli tiež kontakty a pomoc, ktorú potreboval ako každý, kto prišiel do nového úplne odlišného prostredia. Už prvá informácia, ktorá sa zachovala o jeho aktivitách v Spojených štátoch amerických naznačuje, že si túto skutočnosť uvedomoval. Hneď po príchode, 12. novembra 1889 totiž navštívil priestory *Amerického uhorského spolku* (Amerikai Magyar Szövetség) New Yorku. Ako neskôr uviedol, v tom čase mal už len štyri doláre, preto sa v prvom rade usiloval získať nejaké zamestnanie. Pracovných možností bolo v tom čase pre prisťahovalcov dosť. Väčšinou ale išlo o ťažkú, nebezpečnú a slabo platenú manuálnu prácu. Dostal napríklad ponuku, aby pracoval ako baník v jednom z ťažobných úsekov v Pensylvánii. On sám neskôr spomínal, že ako „syn z panského domu v rodnej Šarišskej stolici“, mal po svojom príchode do Ameriky možnosť spoznať rôzne podoby pekla, v ktorých pôsobili emigranti prichádzajúci z Uhorska. Ponúkané miesto však musel prijať. Krátkodobá práca v bani či zamestnanie podomového obchodníka s knihami, boli pre Tihaméra Kohányiho cennou životnou lekciami. Neskôr o tom napísal: „Chodil som od domu k domu, od dediny k dedine, spoznal som pomery, nazrel do života, životného štýlu a zvykov chudobných ľudí. Nebola to príjemná práca, to je pravda.“¹² Na druhej strane mu ale toto obdobie života umožnilo spoznať reálnu situáciu ľudí, ktorým sa aj on sám neskôr usiloval pomáhať pri začlenení do americkej spoločnosti. Skúsenosti, ktoré postupne získal, dokázal neskôr využiť ako redaktor a novinár vo svojich článkoch.

Z týchto prvých mesiacov života v Amerike si skutočne odniesol veľa: „... žil som na vlastné náklady, mäso a všetko potrebné som nakupoval v „kompania stór“, sám som si ho piekol alebo varil. Je šťastím, že som veci pochopil hneď a tak ako bolo

Príručka pre lepšie zvládnutie anglického jazyka (1909).

11 SZINNYEI, József. *Magyar írok élete és munkái*. Kohányi Tihamér, (orsóczi, trócsányi és kohányi), <https://mek.oszk.hu/03600/03630/html/>.

12 Zaujímavé v tomto smere sú aj jeho ďalšie spomienky: „Cez zimu šliapať po snehu a blate, chodiť od domu k domu s dvoma ťažkými taškami po neprejazdných lesných cestách, ponúkať knihy vo všetkých jazykoch Rakúsko-Uhorskej monarchie, vycítiť aký národ, aké náboženské vyznanie majú tí, u ktorých klopm. Niekedy bolo treba dokonca dieťa kolísať, kým by si žena mohla kúpiť peknú náboženskú knihu.“ Bližšie napríklad B. F. Száz éves magyar sajtó. In *Magyar Végvár*, roč. 1, 1953, č. 7, s. 8.

treba. Cítil som, že počas tohto obdobia som sa naučil a videl viac ako za celý svoj dovtedajší život. Naučil som sa, aký ťažký je osud chudobného človeka a uvedomil si, akou cennou časťou uhorského národa by mohla byť táto doma zanedbávaná skupina, keby sa s ňou zaobchádzalo inak.“¹³

Postupne sa situácia začala meniť. Začiatkom roku 1891 prišiel do Clevelandu, kde na jar toho istého roku založil miestny *Spolok uhorskej mládeže* (Magyar Ifjusági Egylet). Napísal a hneď aj režíroval divadelnú hru. Tá sa stala prvým divadelným predstavením, ktoré herci v Clevelande odohrali v maďarskom jazyku. Vzápätí zorganizoval aj veľkú oslavu dňa narodenín L. Kossutha. O tomto podujatí neskôr napísal aj osobitný článok do novín *Magyar Nemzetőr*. Jeho meno sa medzi komunitou prisťahovalcov z Uhorska postupne stávalo stále viac známym. V prípade Tihaméra Kohányiho ale v plnej miere platí, že pre dosiahnutie úspechu je potrebné byť v správnej chvíli na správnom mieste. Do Clevelandu prišiel práve v období, keď sa predstavitelia miestnej po maďarsky hovoriacej komunity rozhodli, že nastalo vhodné obdobie a podmienky pre založenie vlastných novín. Tihamér Kohányi tak vycítil vhodnú príležitosť a zapojil sa do tejto iniciatívy. Podarilo sa založiť malú akciovú spoločnosť, ktorá mala noviny vydávať. Spoločnosť však nemohla začať svoju činnosť, keďže akcionári plne nesplatili svoje upísané cenné papiere. Zložitú situáciu sa nakoniec podarilo vyriešiť vďaka solidarite, ktorá medzi vystáhalcami existovala. Prostredníctvom kontaktov na M. Rózsafyho, zaujímavú osobnosť uhorskej emigrácie v USA, a jeho následnej podpore sa Tihamérovi Kohányimu podarilo získať pôžičku vo výške 600 dolárov.¹⁴ Vďaka tomu mohli byť doplnené chýbajúce prostriedky a noviny pod názvom *Szabadság* (Sloboda) mohli začať vychádzať. Ich prvé číslo vydali v Clevelande 12. novembra 1891. Tihamér Kohányi sa stal ich redaktorom. Jeho vplyv v periodiku ale rýchlo rástol, postupne sa preto stal aj ich vydavateľom.

Neboli to prvé v maďarskom jazyku vychádzajúce noviny v USA. Už v roku 1853 sa uskutočnil prvý pokus založiť takéto periodikum, pod názvom *A Magyar Szamüzöttet Lapja*. Vyšlo ale iba šesť čísel, čo vlastne reálne ukázalo, že maďarsky hovoriaca a čítajúca komunita v USA ešte nie je dosť početná na to, aby ekonomicky dokázala udržať existenciu novín. Ďalší neúspešný pokus uskutočnili v roku 1879, keď pod názvom *Magyar Amerika* vyšli v New Yorku opäť maďarsky písané noviny. Ani tie nemali dlhé trvanie. Úspešné boli až noviny „*Amerikai Nemzetőr* (1881 – 1899), ktoré sa podobne ako neskôr Tihamér Kohányi opierali o úzku spoluprácu s rôznymi spolkami a združeniami podporujúcimi maďarsky hovoriacich vystáhalcov do USA.¹⁵

Spočiatku týždenník *Szabadság*, vďaka podpore svojich čitateľov, postupne zmenil periodicitu na dve čísla týždenne. Od roku 1906 už vychádzal ako denník. Stal sa nielen informačným, ale tiež kultúrnym a spoločenským periodikom maďarsky

13 KENDE, Géza. *Magyarok Amerikában*. Cleveland, 1927, s. 191.

14 Mátyás Rózsafy, pôvodne bojoval v revolúcii 1848/1849, následne odišiel do Spojených štátov amerických, kde bojoval v občianskej vojne, neskôr sa venoval organizovaniu podpory v rámci komunit uhorských emigrantov.

15 BATÁRI, Gyula. *Fejezetek a külföldi magyar sajtó történetéből (1853 – 1920)*. Budapest : Országos Szechenyi Könyvtár, 1999, s. 19.

hovoriacich emigrantov v USA. To, že išlo o naozaj početnú komunitu sa prejavilo aj v roku 1902, keď v Clevelande postavili sochu L. Kossuthovi. Pri tejto akcii práve noviny vedené Tihamérom Kohányim zohrali veľmi dôležitú úlohu. Od roku 1906 sa už denník *Szabadság* stal najväčším v maďarskom jazyku vychádzajúcim periodikom v USA. Predstavoval základný zdroj informácií pre maďarsky hovoriace obyvateľstvo prichádzajúce z Uhorska. To na začiatku 20. storočia predstavovalo komunitu už s približne jeden a pol miliónom členov. Aj preto Tihaméra Kohányiho neraz označovali za jedného z najdôležitejších a najvplyvnejších mužov spojených s prisťahovalcami do Spojených štátov amerických. Pôsobil v množstve organizácií, vydával obľúbené noviny i ďalšie materiály, ktorými dokázal ovplyvňovať mienku veľkej masy ľudí. Z tohto dôvodu sa rýchlo dostal aj do pozornosti politikov. On sám, aj keď jeho prioritou bola novinárska a vydavateľská činnosť, udržiaval intenzívne kontakty nielen s americkými, ale aj uhorskými politikmi. Vo svojej pôvodnej vlasti sa orientoval najmä na predstaviteľov dvoch proti vládnucej Liberálnej strane opozičných politických skupín. Išlo o Stranu nezávislosti (Függetlenségi párt) a Stranu 1848 (Negyvennyolcas párt).¹⁶ Korešpondoval a bližšie vzťahy mal s viacerými ich predstaviteľmi, napríklad F. Kossuthom a A. Apponyim. Tihamér Kohányi, podobne ako väčšina národne cítiacich emigrantov smerujúcich z Uhorska do Ameriky, rešpektoval pôvodné ideály L. Kossutha. Svoju rodnú krajinu chcel vidieť slobodnú a nezávislú, podobne ako bola ich nová vlasť Spojené štáty americké. Mnohí z nich podľa svojich možností, či už finančnými darmi, organizáciou podujatí alebo prezentáciou politických a kultúrnych záujmov v tlači, urobili veľa najmä pre úspešné pôsobenie F. Kossutha. Do tohto politika z radov opozície vkladali veľké nádeje. Napriek tomu z konečného výsledku boli často sklamaní. Sám Tihamér Kohányi v tomto smere nebol výnimkou. Keď napríklad v roku 1906 odhaľovali v Budapešti sochu G. Washingtona, boli pôvodne opoziční politici, s ktorými dlhodobo spolupracoval, konečne súčasťou uhorskej vlády. No bol to práve F. Kossuth, ktorý už v tom čase nastúpil ako minister obchodu, kto odobral periodiku *Szabadság* právo byť poštou distribuované na území Uhorska. I keď vydavateľovi bolo jasné, že toto rozhodnutie je dôsledkom politických tlakov a krokov rakúsko-uhorského veľvyslanca v USA, znamenalo to pre neho nemalú finančnú stratu.

Vzájomné kontakty medzi Uhorskom a Spojenými štátmi americkými sa Tihamér Kohányi usiloval posilňovať rôznymi, často aj menej tradičnými spôsobmi. V roku 1902 napríklad prišiel s myšlienkou postaviť sochu G. Washingtona v Budapešti. Svoj nápad prezentoval na viacerých fórach, v prvom rade na stránkach novín *Szabadság*. Okrem iného pritom napísal: „*Tam v uhorskej vlasti určite pochopia, že táto veľká myšlienka amerických Maďarov sa zrodila z vízie budúcnosti a ak si touto sochou získame čo i len malú časť náklonnosti amerického národa pre maďarský národ, už aj tým sme veľa urobili.*“¹⁷

16 Od roku 1893 tieto dve strany presadzujúce program štátoprávnej a hospodárskej nezávislosti Uhorska spojili svoje sily. Začiatkom 20. storočia, najmä od roku 1905, keď sa predstavitelia tohto pomerne radikálneho prúdu spojili a Apponyiho Národnou stranou a Katolíckou ľudovou stranou, upustili od viacerých dôležitých bodov svojho politického programu (menová nezávislosť, samostatná uhorská centrálna banka, nezávislá hospodárska politika atď.) a stali sa umiernenou opozíciou. Po voľbách roku 1906 vytvorili dokonca koalíčnú vládu.

17 A Budapesti Washington Szobor. In *William Penn Life*, roč. 34, 1999, č. 4, s. 18.

Len málo ľudí predpokladalo, že tento nápad by bol realizovateľný. O to viac, že finančná zbierka, ktorá sa začala vo februári 1903 a trvala do roku 1905, nepriniesla dostatok peňazí na jeho uskutočnenie. Tihamér Kohányi sa nevzdával. Celú záležitosť sa rozhodol postaviť na medzinárodnú úroveň. V Clevelande založil *Spolok Washingtonovej budapeštianskej sochy* (Budapesti Washington Szobor Egyesület). Prostredníctvom neho následne nadviazal spojenie so spolkom, ktorý mal na starosti sochy a sochársku výzdobu v Budapešti. Jeho vedenie oficiálne požiadalo, aby mohli postaviť sochu G. Washingtona v hlavnom meste Uhorska. Na všeobecné prevzatie pomerne rýchlo dostal kladné rozhodnutie.¹⁸ Navyše socha mala získať dôstojné miesto. V centre, pri mestskom parku, na brehu jazera obklopeného stromami. So súhlasom, ktorý získal z Budapešti oslovil následne rôznych amerických politických predstaviteľov a inštitúcie, spolky, cirkvi i noviny. Výsledkom bolo, že v priebehu niekoľkých mesiacov, do 16. septembra 1906, priniesla zbierka o 8 629 dolárov viac, ako bolo potrebné na vytvorenie a postavenie Washingtonovej sochy v Budapešti.¹⁹

S financiami to Tihamér Kohányi nikdy nemal jednoduché. Na jednej strane dokázal úspešne získavať prostriedky na rôzne kultúrne a charitatívne aktivity. Inou záležitosťou však bola jeho osobná situácia. Aj keď noviny vychádzali a ich vplyv rástol, finančná situácia vydavateľa nebola celkom uspokojivá. Je otáznne nakoľko tomu prispeli čisto ekonomické dôvody a nakoľko situáciu komplikovali zložité vzťahy, ktoré mal on sám s niektorými ďalšími akcionármi novín. Najmä v prvých rokoch existencie periodika totiž akcionári nedostatočne podporovali, či v niektorých prípadoch sledujúc osobné i politické záujmy skôr bránili Tihamérovi Kohányimu v jeho aktivitách. Dokonca došlo aj k tomu, že mu zhabali tlačiareň, spolu s jedinou sadou maďarských písmen, ktoré mal k dispozícii. On sám sa často stával tiež terčom verbálnych útokov. Aj zo strany konkurencie došlo k pokusu ukradnúť zoznam predplatiteľov. Ukázalo sa však, že vytrvalosť T. Kohányiho bola rovnako veľká ako jeho pracovitosť. Postupne sa mu podarilo prekonať väčšie i menšie problémy. K prvým veľkým úspechom možno zaradiť spojenie s newyorským konkurentom, novinami *Magyar Hirmondó* (Uhorský spravodaj). Ešte výraznejším úspechom bola kúpa a tak fakticky pohltie najväčšieho konkurenta medzi periodikami v maďarskom jazyku vydávanými v Spojených štátoch amerických, novín *Magyar Napilap* (Uhorský denník). Toto spojenie sa uskutočnilo v roku 1909. Vďaka týmto aktivitám sa Kohányiho *Szabadság* zaradil do jednej skupiny k najvýznamnejším emigrantským združeniam, cirkevným spolkom a periodikám, ako napríklad *New York Magyar Népszava*, ktoré najmä od 80. rokov 19. storočia viac či menej pomáhali prisťahovalcom z Uhorska zorientovať sa v novom prostredí.

18 Dôvodom, prečo bola žiadosť vybavená kladne bolo viac. Svoju nezanedbateľnú úlohu pritom zohrala návšteva nemeckého cisára Viliama II. roku 1897. Ten sa mal o hlavnom meste Uhorska vyjadriť pochvalne, vyčítal iba skutočnosť, že sa v ňom nachádza málo sôch. Toto konštatovanie viedlo v nasledujúcich rokoch k urýchlenej výstavbe množstva významných pamätníkov. Sám cisár František Jozef I. venoval na tento účel 400 000 korún. Do roku 1910 postavili 37 nových sôch, z toho iba dve boli „nehorské“, pamätník Eugena Savojského a Tihamérom Kohányim iniciovaná socha Georgea Washingtona. Bližšie napr. LUKAC, John. *Budapešť 1900. Historický portrét mesta a jeho kultury*. Praha : Academia, 2021, s. 53.

19 A Budapesti Washington Szobor. In *William Penn Life*, roč. 34, 1999, č. 4, s. 19.

No nielen aktuálnymi či praktickými informáciami pravidelne uverejňovanými v novinách pôsobil Tihamér Kohányi na svojich čitateľov. Každý rok vydával aj hodnotný kalendár. Ten okrem rôznych užitočných informácií prinášal aj ďalší obsah, pričom do istej miery nadväzoval na tradície takýchto publikácií známych z uhorského prostredia. Na stále širšiu a početnejšiu maďarsky hovoriacu komunitu v Spojených štátoch amerických sa pokúsil pôsobiť aj v oblasti kultúry. Vo voľnom čase sa napríklad venoval písaniu divadelných hier. Tie, najmä prostredníctvom ochotníckych scén, prinášali obyvateľstvu poučenie i zábavu. Dokonca sa pokúšal aj o náročnejšie literárne útvary, vrátane románu.

Jeho prioritou ale bola pomoc ľuďom, ktorí postupne, stále vo väčšom počte prichádzali na americký kontinent. Aby im uľahčil komunikáciu v anglickom jazyku, resp. ich možnosti naučiť sa čo najrýchlejšie po anglicky, pripravil pre nich dvojjazyčnú maďarsko-anglickú príručku. Zaznamenala úspech a už v roku 1909, keď ju vydal, vyšli postupne hneď tri jej vydania.²⁰ Verejne známym sa stal aj vďaka nezištnej obhajobe záujmov uhorských prisťahovalcov. V Pittsburgu sa preto dokonca dostal do otvoreného konfliktu s predstaviteľmi niekoľkých amerických novín. Záujmy svojich rodákov bránil, aj keď to sám v podnikaní ani osobnom živote nemal jednoduché. Svojím otvoreným vystupovaním i prezentáciou kritických názorov si postupne narobil nepriateľov.

Výrazne sa tiež angažoval vo viacerých spolkoch a kultúrnych organizáciách. Stal sa členom a neskôr aj predsedom *Amerického uhorského spolku*. Jeho v poradí 22. výročné zasadnutie sa uskutočnilo začiatkom roku 1907 v Clevelande. V tom čase išlo už o organizáciu, ktorá mala 135 pobočiek a približne osemtisíc členov.²¹ Tihamér Kohányi na tomto zjazde predniesol jeden zo svojich povestných strhujúcich prejavov. Ani tu si pritom neodpustil otvorené prezentovanie svojich názorov, ktoré nie u každého zo zúčastnených vzbudili súhlas. Autor jedného z úvodníkov o jeho výrokoch konštatoval: „*Sú to možno pre niekoho trpké urážky, no ak sa chceme vyliečiť a problémy vyriešiť, musíme ich prehltnúť a stráviť.*“²² Narážal pritom okrem iného aj na samotný priebeh výročného zasadnutia. Už v rámci večerného spoločenského, zoznamovacieho večierku uzatvárajúceho prvý deň rokovania došlo medzi účastníkmi k sporom. Skôr ako samotná spolková myšlienka sa do popredia dostali osobné záujmy jednotlivcov, čo sa práve Tihamér Kohányi nebál otvorene pomenovať. O to viac, že cieľom spolku bolo v prvom rade „*naplňať všetky potreby a pokrývať životné situácie Maďarov v Amerike*“. Na dosiahnutie tohto zámeru spolok postupne vytvoril rôzne oddelenia, napríklad imigračné a zamestnanecké, kultúrne, právnej ochrany, dobročinné a zdravotnícke, tlačové i politické. Aj napriek nie diplomatickému vystú-

20 *Angol nyelvmester : The English Language Master*. Szerző Tihamér Kohányi. Cleveland : Szabadtság, 1909. 512 s.

21 Tento stav počtu členov potvrdzovalo aj finančné hospodárenie spolu. Ročné členské vo výške 50 centov síce neuhradil každý, i tak sa na týchto príspevkoch vyzbieralo za rok 1906 celkovo 3 628,75 dolárov. Celkové príjmy dosiahli 5107,36 a výdavky 3 359,91 dolárov. Hospodárenie spolku sa za rok 1906 skončilo prebytkom 1 747,45 dolárov. To ocenili účastníci zjazdu, pretože z týchto prostriedkov bolo možné dotovať rôzne fondy.

22 Az Amerikai Magyar Szövetség gyűlése. In *Amerikai Magyar Reformátusok Lapja*, roč. 8, 1907, č. 9, s. 2.

peniu zostal Tihamér Kohányi v 12-člennom vedení spolku aj počas nasledujúceho obdobia, pričom priamo zastupoval pobočku v pensylvánskom mestečku Odalinda.

Tihamér Kohányi je zaujímavou osobnosťou vo viacerých smeroch. Podľa niekoľkých dobových svedectiev mal výnimočne nečitateľný rukopis. To na prelome 19. a 20. storočia, keď písané texty iba postupne nahrádzali strojopisné dokumenty, predstavovalo značný problém. Jeden z kolegov o ňom napríklad napísal: „*Rozbolia človeka oči, ale aj hlava, kým vyhlásuje najmä taký text, ktorý napísal rýchlo a nervózne. V takýchto prípadoch, keď vôbec nekládol dôraz na úpravu.*“²³ Traduje sa, že nielen jeho zamestnanci a kolegovia, ale ani jeho bankári, napríklad Emil Kiss v New Yorku, niekedy nevedeli prečítať zaslané pokyny, a preto ho telegraficky museli žiadať o dodatočné vysvetlenie. Keďže sa Tihamér Kohányi odmietal naučiť písať na písacom stroji, spolupráca s ním, ako stále nervóznym a uponáhľaným človekom, bola komplikovaná.

Na druhej strane v maximálnej možnej miere usiloval o dodržiavanie dohodnutých pravidiel. Mnohí uhorskí spisovatelia sa v závere 19. a na začiatku 20. storočia sťažovali, že ich texty preberajú a vydávajú noviny vychádzajú v Spojených štátoch amerických bez toho, aby za to zaplatili akýkoľvek honorár. Neexistovali právne normy, ani dohody, ktoré by im mohli zaručiť právny nárok na odmenu. Jedinou výnimkou v tomto smere bol Tihamér Kohányi. Za prevzaté poviedky, novely i romány, ktoré publikoval vo svojich novinách, zasielal síce skromné, ale pre autorov cenné honoráre v dolároch. Niektorí z nich, napríklad známy a v tom čase populárny Géza Gárdonyi, tento jeho postup ocenili osobitným, veľmi srdečným poďakovaním.²⁴

O komplikovanej povahe i často nepredvídateľnom správaní sa Tihaméra Kohányiho sa rozprávali celé legendy. Ako zachytili v neskorších spomienkach: „*So svojimi podriadenými v mnohých prípadoch nezaobchádzal najzdvorilejšie, navyše často kvôli malicherným dôvodom. Najmä voči pracovníkom vo vlastnom vydavateľstve bol nielen veľmi prísny, ale neraz až neznesiteľným vedúcim. Ani v redakcii si spravidla nevyberal slová a to vysvetľuje skutočnosť, že sa u neho často menili zamestnanci. Mnohokrát si to aj sám priznal, že nervozita a vo všeobecnosti ťažká povaha ho v niektorých situáciách robia naozaj neznesiteľným. Nebol však schopný sa zmeniť. No neraz urobil aj to, že keď niekoho bezdôvodne urazil, o hodinku sa vrátil späť k nemu a poprosil ho o prepáčenie. Jeho podriadení to o ňom vedeli, a preto mu dovolili oveľa viac, ako by dovolili niekomu inému. Aj s priateľmi sa často pohádal. „Viem, že som človek s ťažkou povahou“ – povedal raz, „vidíš, že v sebe držím žiadosť o odpustenie. Priateľstvo sa začína tam, že človek odpustí chyby toho druhého, pričom súčasne vie, že ten druhý urobí to isté.*“²⁵

Jeho zložitú povahu a nie vždy vopred odhadnuteľné reakcie neskôr priatelia charakterizovali už v trochu nadnesenej dobovej forme nasledovne: „*Je to srdečný človek, ktorý navonok ukazuje zachmúrenú tvár, aby schoval svoje srdce. Je to jemný muž, ktorý sa usiluje aj hory odstrániť z cesty. Chcel by odpočívaj, no nevie to, pretože jeho duša*

23 Epizódok Kohányi életéből. In *Sáros*, 3, 1913, č. 35. s. 5.

24 Gárdonyi Géza zaslal 11. 8. 1905 v tomto zmysle Tihamérovi Kohányimu list z Egeru, pričom nevylúčil ani možnosti ďalšej spolupráce. Bližšie: BATÁRI, Gyula. A clevelandi „Szabadság“ és alapítója, Kohányi Tihamér. In *Magyar Könyvszemle*, roč. 107, 1991, č. 3, s. 293-294.

25 Epizódok Kohányi életéből. In *Sáros*, roč. 3, 1913, č. 35. s. 6.

je hlučný stroj, každé nervové vlákno je remeňom zotrovačnika a jeho mozog neustále pracuje. Je to zvláštny človek: jedno jeho oko sa smeje, druhé plače. Smeje sa na vlastných premetoch, ktorými prechádza cez rozum ostatným a plače, že ho v skutočnosti nechápu. Dokáže hýbať davmi, je vodcom desaťtisícov Maďarov, no je to osamelý muž, ktorého trápi osamelosť jeho života. Je to pobožný muž, no modlí sa len vtedy, keď ho nevidia. Vyžaruje z neho sila vôle, jeho reč je chytľavá, schopnosť argumentovať všestranná, je plný nápadov a obyvateľov Clevelandu stále presviedča, že potrebujú noviny.“²⁶ A presvedčil ich o tom tak dôkladne, že periodikum, ktoré založil, úspešne prežilo nielen svojho zakladateľa, ale bez prestávky vychádzalo viac ako sto rokov.

Jedným z vrcholov jeho úspechov bola oslava 20. výročia vzniku denníka *Szabadság*, keď 21. decembra 1911 vyšlo rozsiahle jubilejné číslo. Priatelia, spolupracovníci a zamestnanci novín pri tejto príležitosti zorganizovali veľký banket, na ktorom sa okrem iných významných osobností zúčastnil aj vtedajší prezident Spojených štátov amerických William Howard Taft. Americká vláda aj takýmto spôsobom ocenila pôsobenie Tihaméra Kohányiho medzi prisťahovalcami z Uhorska, spomedzi ktorých sa mnohým pomohol zaradiť do verejného či občianskeho života americkej spoločnosti. Lenže ani ocenený nikdy nezabudol prejaviť vďačnosť, ktorú pociťoval k novej vlasti a sympatie k tamojšiemu zriadeniu.

Úspechy, ktoré sa mu podarilo postupne dosiahnuť v priebehu svojho pobytu v USA, by neboli možné bez pomoci priateľov a spolupracovníkov. Presadiť sa v tvrdom konkurenčnom boji medzi periodikami vychádzajúcimi v USA, ale tiež v miestnom kultúrnom a politickom živote mu pomáhali napríklad J. Horváth, obchodný manažér *Szabadságu* v New Yorku či G. M. Kováchy. Medzi blízkych a známych mohol zaradiť lekára O. Bárandyho, gréckokatolíckych kňazov J. Csurgovicsa, B. Csopého a G. Csopého, clevelandského farára G. Szepessyho, novinárov G. Pestyho a G. Kendeho, finančníkov J. L. Szepessyho a G. Hámoryho či najmä v posledných rokoch svojho života „starého Američana“ V. Warma.

O osobnom živote Tihaméra Kohányiho vieme veľmi málo. V roku 1912 sa počas dovolenky v Uhorsku náhle, po krátkej známosti, oženil. Za manželku si vzal Bertu Klósz, dcéru notára L. Klósza z rodiny, ktorá vlastnila majetky v dedine Oľšavce (dnes okres Bardejov).²⁷ Ani manželka, ktorá spoločne s ním prišla zo starej vlasti do Nového sveta, mu veľa šťastia nepriniesla. Do USA sa vracal v septembri 1912 so zámerom, že po rokoch vyčerpávajúcej práce už konečne bude žiť pokojnejšie. Tento svoj zámer ale nesplnil. Krátko po svadbe a návrate do Clevelandu sa opäť intenzívne pustil do práce. Napriek varovaniu lekárov i priateľov sa nedokázal upokojiť a zmierniť svoje vysoké pracovné nasadenie. To následne spôsobilo jeho rýchly telesný i duševný úpadok. V závere októbra 1912 celé Spojené štáty americké zamestnávala prezidentská kampaň. Samotný Tihamér Kohányi sa spolu so svojimi spolupracovníkmi usilovali aktívne pracovať v prospech záujmov republikánskeho kandidáta T. Roosevelta. V napätej situácii ale náhle skolaboval. Okamžite k nemu síce privolali lekára dr. Oszkára Barandyho. Ten však mohol už iba konštatovať veľ-

26 SZIKLAY, Andor. A Szabadság 100 éves. In *Új Magyar Hírek*, roč. 45, 1992, č. 2, s. 54.

27 Orsócz, dnes obec Oľšavce (okres Bardejov), nachádzajúca sa neďaleko Koprivnice, ktorá v minulosti tvorila súčasť tročianskeho panstva.

Tročany – miesto posledného odpočinku príslušníkov rodiny Kohányi.

Foto: Autor

mi vážny zdravotný stav pacienta.²⁸ Tihamér Kohányi náhle stratil reálny kontakt so svetom a po prevoze do sanatória niekoľko nasledujúcich mesiacov strávil vo veľkých bolestiach na nemocničnom lôžku. Jeho priateľov i rodinu šokoval rýchly fyzický i duševný úpadok tohto energického muža. Zomrel 10. marca 1913. Telo Tihaméra Kohányiho, presne podľa jeho želania, nechala mladá vdova previezť v trojitej truhle späť do Uhorska, kde ho uložili v obci Tročany do rodinnej hrobky.²⁹ Vzhľadom na popularitu zosnulého túto skutočnosť pomerne podrobne zachytila aj dobová tlač. Pohreb sa pre celý región Šariša stal významnou udalosťou. Obrad viedol prešovský farár, prepošt Belo Zaborovský, za účasti dekanov Jozefa Fogarassyho z Raslavíc a Jozefa Vasskóa zo Zborova. Ako oficiálny zástupca uhorských novinárov predniesol rozlúčkovú reč László Dzurányi, vedúci redaktor novín *Felvidéki Ujság*.

Život Tihaméra Kohányiho sa niesol v znamení neustálych zmien vzostupov

i pádov. Ani smrť však nedokázala zabrániť tomu, aby sa jeho meno aj naďalej objavovalo na stránkach uhorskej i americkej tlače. Niektoré informácie sa niesli v pozitívnom, iné v menej priaznivom duchu. Už krátko po pohrebe sa objavili správy, ktoré spochybňovali jeho prácu i rodinné vzťahy. Spory sa týkali najmä manželstva a z toho vyplývajúcich majetkových záležitostí Tihaméra Kohányiho. Viaceré uhorské i americké periodiká priniesli informácie o sporoch okolo vlastníctva i vedenia novín *Szabadság*, resp. ďalších podnikoch, v ktorých sa angažoval. Vážna nervová choroba nútila ľudí z jeho najbližšieho okolia, aby priebežne, ešte počas jeho života, riešili objavujúce sa problémy. Mnohé boli pomerne komplikované. K tým najvážnejším patrilo spor príbuzných Tihaméra Kohányiho s jeho manželkou. Toto manželstvo, uzavreté v Budapešti, rodina neprijala s pochopením, no tolerovala ho. Keď ale americké súdy na prelome rokov 1912 a 1913 vydali rozhodnutie, ktorým dali Tihaméra Kohányiho do opatrovnictva manželky z dôvodu duševnej choroby,

28 HUNGARICUS, Viator. Kohányi Tihamér halálának 15 éves fordulójára. In *Prágai Magyar Hírlap*, roč. 7, 1928, č. 278, s. 8.

29 Objavili sa ale aj ďalšie informácie, keď jeho telesné pozostatky mali uložiť do rodinnej hrobky jeho manželky, napríklad podľa G. Kendeho. Bližšie: KENDE, Géza. *Magyarok Amerikában*. Cleveland, 1927, s. 194. Pozri aj VASVARY, Ödön. *Magyar Amerika*. Szeged : Somogyi Könyvtár, 1988, s. 146.

príbuzní sa obrátili na budapeštiansky súd so žiadosťou, toto aby manželstvo bolo vyhlásené za neplatné.

Súdny spor a s ním spojené dokazovanie sa v Budapešti ani nezačalo, keď z Ameriky prišla správa o smrti Tihaméra Kohányiho. Tento moment zmenil podmienky žaloby a stal sa zdrojom zaujímavých možných kombinácií v spojení s predpokladaným súdnym procesom. Viaceré z otázok riešila aj dobová tlač, vďaka čomu sa meno Tihaméra Kohányiho znovu a znovu objavovalo v novinách. K sporným témam patrila otázka: „... či sa bude pokračovať v konaní vo veci manželstva zaniknutého smrťou, pričom či ak sa preukážu napadnuté skutočnosti, rozvedie súd už neexistujúce manželstvo?“³⁰

Keďže išlo o známu osobnosť, navyše ovládajúcu vplyvné periodikum, do polemiky sa postupne okrem právnikov a súdov zapojili aj budapeštianski či v regiónoch pôsobiaci novinári. Na stránkach dennej tlače sa tak napríklad objavil názor, že začatá žaloba o anulovanie manželstva sa i napriek smrti jedného z partnerov skončí iba vtedy, ak tí, ktorí ju iniciovali budú chcieť, aby sa skončila. Vzhľadom na vážne majetkovo-právne dôsledky bolo neprijateľné, aby sa spor viedol roky. Noviny *Szabadság*, spolu s vydavateľstvom, predstavovali nielen prestížne periodikum, ale tiež pomerne hodnotné dedičstvo. Pritom otázky okolo pozostalosti a jej vysporiadania nebolo možné posúdiť bez rozhodnutia o platnosti, resp. neplatnosti manželstva uzavretého v Budapešti v roku 1912.³¹

Práca Tihaméra Kohányiho však, napriek udalostiam prvej svetovej vojny a z toho vyplývajúcim politickým zmenám, zanechala v prevažne maďarsky hovoriacej komunite v medzivojnovom Československu, ale i v zámorí výrazné stopy. O tom, že tento šarišský rodák, novinár a vydavateľ neupadol do zabudnutia, svedčia viaceré texty, ktoré sa o ňom v priebehu 20. a 30. rokov 20. storočia postupne objavovali. V roku 1928 si pri príležitosti 15 rokov, ktoré uplynuli od jeho úmrtia, tohto nie celkom typického vysťahovalca, ktorý sa vždy chcel vrátiť späť domov, pripomenul napríklad známy novinár a publicista Štefan Dobay, používajúci pseudonym *Hungaricus Viator*.³² Okrem iného napísal: „Vždy prízvukoval, že tu, v domácej pôde chce nakoniec odpočívať. Koľko sníval, koľko plánoval vždy keď sme hovorili o budúcnosti. V rodnej dedine, divokom romantickom sídle svojich predkov si chcel postaviť staromódnu, pohodlnú a peknú kúriu, kde by sa na starobu mohol utiahnuť a nerušene si užívať zaslúžené plody celoživotnej práce.“³³ Zámer, s ktorým mnohí odchádzali za prácou a lepším zárobkom do zámoria či západnej Európy, sa však Tihamérovi Kohányimu nepodarilo naplniť.

30 A halott válópöre. In *Szátmármegyei Közlöny*, roč. 39, 1913, č. 12, s. 3.

31 Nie je cieľom príspevku sledovať právne dôsledky pomerne komplikovanej situácie. Z nášho pohľadu zostáva faktom, že noviny *Szabadság* spočiatku viedla vdova po Tihamérovi Kohányim, neskôr sa tejto úlohy ujal dr. Endre Cserna. Tento krok jej neskôr, napríklad v roku 1923, niektorí čitatelia z Pittsburghu vyčítali, pričom nového hlavného redaktora dr. Csernu označili za „džentriku“. Bližšie: ANDREÁNSZKY, Gyul. Részvényes társaim. In *Kajla*, roč. 1, 1923, č. 1, s. 5.

32 DERFIŇÁK, Patrik. Pred 145 rokmi sa narodil *Hungaricus Viator*. In *Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove*, roč. 12, 2020, č. 2, s. 149-151.

33 HUNGARICUS, Viator. Kohányi Tihamér halálának 15 éves fordulójára. In *Prágai Magyar Hírlap*, roč. 7, 1928, č. 278, s. 8.